

Viðmerking:

MÁLTEIGURIN

Er svenskt fordanskað?

Fyri nokrum árum síðani kom eg í prátt við ein svenskar, ið einaferð hevði havt íslenska gentu. Sum vera man fekk eg at vita frá honum, at meðan íslenskt líkast fornorrønnum og fornsvenskum, er føroyskt meir ávirkað av danskum. Íroniskt at hoyra hatta frá einum svenskar, hugsaði eg. Okkurt í hesum pástandi bendi á, at hann hvørki var konur í málsoðu ella svenskum - so eg fall fyrri freistingini og fór at »avhoyra« hann, eftirsum eg dugdi hansara móðurmál til fulnar.

Spurdi, um hann kundi nevna nokur dømir um hesa dansku ávirkan í føroyskum. Nei, einki ávist, men hatta var honum sagt. Eftirsum hann eyðvitað ikki dugdi føroyskt, hjálpti eg honum eitt sindur og nevndi nokur av teim orðum, sum íslendingar og nógvir føroyingar kalla »donsk«: t.d. gjarna, snakka, straks, próva, øva, trenna, stoppa, ske, røra, teinka, dummur og evindaliga. Eg nevndi forstada, formermaður, fortaptur, forleygin og forhastad. Eg nevndi fremmandaðorð sum sitat, faktum, observera, interessant, nonsens, gratis, ekstra, problem, program, teatur og totalt (ið nógvir føroyingar halda vera dansk orð). Eg nevndi »donskar« máliskur sum ditt og datt og hipp sum happ. (eg nevndi nógv onnur dømir - tey eru óteljandi, men fáa ikki pláss í hesum teiginum).

Nú gjordist hann eitt sindur foyur, tí hann sá á mær, hvat eg nú fór at siga: Øll havi »donsku« orðini, nevnd eru omanfyri - og mong við teimum - eru at finna í svenskum! Eg spurdi hann, um hann skammaðist við at taka tey í sín munn, og um hann uppfataði tey sum danismur og svenskt sum eitt fordanskað b landingsmál. Nei, tað var ongantíð komið honum til hugs. Hasi orðini eru so naturligur partur av nútíðarsvenskum, at svenskar fáa slettis ikki verið tey fyrri uttan. Væl visti hann, at mong av hasum orðunum eru komin úr latíni og týskum (summi teirra eru enná norrøn), men at úthýst teimum úr málinum av tí grund hevði ikki verið hugsingur um í dag. Og dansk ávirkan - hvussu tá?

Júmen tað eru orð sum hasi, ið verða brúkt sum »prógv« fyrri, at føroyingar ikki duga at málbera seg, og at føroyskt er eitt daniserað bastarðmál, greiddi eg frá. Tit svenskar brúka nógv fleiri týsk, fronsk og latinsk lániorð enn vit, men eingin tykkara skammast við tey ella kallar tey danskaslettur. Og tit halda heldur ikki, at tilk orð spilla svenskt. Eisini uppfata vit »reint« mál óðrvisi enn tit. Fyri tykkum er »reint mál«, tá ið tónafall og úttala er rein, uttan mun til fremmandaðorð. Hvussu ber tað til?

Ja, hann visti at siga, at hasi orðini eru komin inn í føroyskt úr danskum og tiskil eru at rokna sum dansk ávirkan. Harafurimóti hava svenskarar ikki fingið síni lániorð úr danskum, men áðrastaðni frá, strikaði hann undir. (Hetta var nakað samstundis, sum mikil orrusta var í Føroyum um Hjalmarbók og øll tey »donsku« orð, sum bókinn var á tremur av: interessantur, manipulera, kommunikation, professionelt o.s.fr.).

Góði tú, hatta er ikki málfrøði, helt eg fyrri. Eru orð t.d. komin úr latíni, so eru tey komin úr latíni. Tey kunnu ikki vera »svensk« í svenskum men dansk í føroyskum - hatta roknistykkið gongur ikki upp. Gerst ein Volvobilar danskur av, at hann verður keyptur frá einum danskara?

Nei, í so máta helt hann við mær, men visti á, at tann íslenska málkósin er at brúka norrøn og heimagjörð orð istaðin fyrri útlendsk. Og hóast henda kunnleika til íslenskt helt hann litið um mitt uppskot at skifta øll lániorð í svenskum úr við norrøn orð, gomul svensk orð og svensk nýrrði. Ella at føra svensk aftur til vøgguna og rekonstruera tað eftir biblíumsetingini hjá Gustaf Vasa. Västgötalagen og øðrum fornum skjólum. Fyri svenskarar hevði hetta blivið eitt spildurnýtt og púra fremmant mál. Væl kunnu svenskarar málbera seg »fornari« enn danskarar - men tað, ið hann uppfataði sum sitt móðurmál, var ikki fornsvenskt, men nútíðarsvenskt við øllum teim fremmandaðorðum, ið hoyra tí til. Fornorrønt vermdi ikki hansara sál líka nógv sum tann ramliga Stockholmsdialektin (ið málfrøðiliga minnur um havnamál). Og sjálvandi hevði hann, eins og flestu svenskarar, flent í kiki, hevði nakar farið at tosað og skrivað sum August Strindberg, áðrastaðni enn á palli. Eitt er at syngja Bellmans epistlar, annað at málbera seg soleiðis í dag. Øll mál broytast við tíðini, segði hann.

Seinni havi eg fingið at vitað, at íslendingar brúka heilt fitt av fremmandaðorðum, sjálvt í bókmentum. Men hesi orð eru ikki at finna í íslenskum orðabókum. Leingi havi eg illeiteist inn á doktrinina um okkara ússaliga móðurmál, so nú havi eg hug at fara at læra meg íslenskt - ikki orðabókafíslenskt, men vanliga menniskjafíslenskt.

Heri Eysturlið, Stockholm

Ráðstevna um arvagransking

Landsstýrið hevur boðið til ráðstevnu um arvagransking. Hetta er gott tiltak, sum eg skilji skal endurtakast seinni.

Eg havi skilt frá myndugleikum, at ein helst vildi hava fyrilestrarhaldarar, sum í føroyskum høpi

vórðu uttanvaltaðir. Sostatt er heldur ikki rúm fyrri einum einasta føroyingi millum fyrilestrarhaldararnar.

Í hesum høpi hevði tað verið klæðiligt fyrri landsstýrið at upplýst, at tvinnir av teimum fyra fyrilestrarhaldarunum eru á lönarlist

anum hjá deCode, hesi íslendskt-amerikanska fyrirkuni, sum als ikki kann sigast vera neutral í føroyskum høpi.

Heilsan
31.05.99
August G. Wang

Føroyar - ókent nýtt fyrirbrigdi?

Í kjalarvørrinum av einari kannning, sum er gjord millum føroyingar um broytingar landsstýrisins á ríkisrettarlaga okinum, hevur samfelagskjaði fingið eina á hugaverða og ikki sort avdukingar vund.

Eftirhondini eru flestu føroyingar kendir við, hvør ætlan landsstýrisins er, og hvussu farast skal fram fyrri at vinna Føroyum meiri sjálfstýri og reði á egnum víðurskiftum. Hetta hevur verið lagt fram á fundum, í blaðgreinum, í kjaksendingum o.s.fr. Mannagongdin er klárloð og endamálið kunnigjort.

Skipanin av samfelagnum verður við teimum ætlandi broytingum helst munandi óðrvisi. Fyri at eingin ivi skal vera millum okkara føroyingar, eru kanningar-nevndir settar fyrri at fáa eina fullgreiða mynd av, hvussu samfelagið verður sett saman, hvørjar avleiðingar verða av teimum broytingum, sum mugu gerast í samfelagnum fyrri at fáa eitt samfelag, har vit føroyingar fáa reði á okkara egnu víðurskiftum við samfelagskipanum, sum eru hóskandi til okkara víðurskifti, skornum eftir einum leisti, sum tennir føroyska samfelagnum og ikki er ein forðing fyrri menning í hesum samfelagnum. Men tey, sum ventaðu eitt kjak, har t.d. føroyingar fingi fleiri meiningar og í-tökilig uppskot á borðið, eru lutvist vorðin skuffað. Meiningar eru komnar á borðið, meiningar sum taka undir við broytingarætlanum landsstýrisins, og síðan ter meiningar, sum ikki taka undir við tankanum um størri ábyrgd av okkara landi - og tað er sjálvandi ein rættur, sum tey hava. Men ein skuldi trúð, at tað var eitt alternativ til uppskot og ætlan landsstýrisins. Tó so, bæði Sambandsflokkurin og Javnaðarflokkurin kalla tað »uppskot«. Teu eru ávikavist uppdatering av verandi heimastýrislóg og ein »sambandsmál«.

Tað er rættiliga lætt at »doypa« nakrar tankar eitt heiti, men hvat er ein uppdatering av heimastýrislógini? Tað er ikki komið greitt fram, og hvat hetta krevur av broytingum millum Føroyar og Danmark, er heldur ikki greitt. At javnaðar- og sambandsmenn nú eru farnir undir sama niðurlag til sínar politisku samfelagsangir, hetta, at »latið okkum fáa

ein moralskan sáttmála, so kemur tað juridiska aftaná«, talar sitt tyðiliga mál. Vit hava í Føroyum í 50 ár ikki havt greiðar karmar um, hvørjum vit ráða yvir, og í hvørjum vit kunnu lóggeva, tað til stykkis kemur. So kann moralur vera góður, men ikki inn um rættargátt.

Javnaðarflokkurin hevur fyrri tíð síðan gjørt sær tann ómak at koma við faldara fyrri at gera okkum borgarum greitt, hvat flokkurin vil í spurninginum um ríkisrettarlaga stóðu Føroya. Sigast má, at hetta var ótrúliga gott at siggja, at Javnaðarflokkurin ikki hevur ánið fyrri, hvat hann vil í hesum so tyðningarmikla politiska málinum. Formaður floksins roynir, tá hann fær møguleikan, at skúga hatta málið til viks. Men herfyri, tá Fimmarin hevði eina kannning sum grundarlag fyrri evninum í sendingini, bar ikki til at krúpa uttanum longur og skíra mótsøðumenn Javnaðarfloksins fundamentalistar. Tað plagar annars at vera ein av dygðnum hjá Jóannes Eidesgaard.

Kanningin snúði seg m.a. um, hvørja undirtøku fullveldisætlanin hevði nú í mun til aðra kannning. Her hevði Jóannes Eidesgaard finan møguleika at leggja fyrri dagin, hvørjum Javnaðarflokkurin stóð fyrri; hesaferð hevði hann eina veljarakanning, sum kanska var eitt sindur meira skeptisk mótvægis fullveldisætlanum landsstýrisins enn fyrra kannningin, men heldur ikki í hesum fornum megnandi Jóannes Eidesgaard at leggja nakað konkret fyrri dagin. »Latum okkum finna upp á eina samfelagsskipan, sum heimurin ikki áður hevur sæð, júst sum vit gjördu tað við heimastýrislógini.«

Álvaratos, skulu vit nú vanda allari samfelagsgjögvu á høvdið og rista allar alheimsviðtøkur sundur, vanda okkum til umheimin og proklamera »tað ókenda samfelagsfyrirbrigdið Føroyar?« Eg skilji væl, at javnaðarabinn Atli Dam mátti ringja inn til henda sama Fimmarar og á tann hátt at bjarga eitt sindur av tí skomm, sum Eidesgaard legði fyrri dagin.

Javnaðarflokkurin stríðist við eitt paradoks. Hann hevur nógvar veljarar, sum vilja hava fullveldi í Føroyum. Eg kenni fleiri av teimum. Men so hevur flokkurin eisini nokur, sum tóku undir við

Heimastýrislógini í síni tíð. Flokkurin átti at kunnað fort eina nýhugan út í lívið. Tjóðveldisflokkurin gjordi hetta til seinasta lótingsval, men aðalmál floksins er ikki burturblivið fyrri tað. Men hinvegin so er tað eisini skjiljandi, at formaður Javnaðarfloksins roynir at halda seg til tað, sum flokkurin avdukaði í faldaranum. Tí tað, sum stendur um framtíðar-ætlanir fyrri Føroyar, kann rætt og slætt ikki setast í verk. Bara at skriva, at Føroyar og Danmark skulu vera tvey javnsett lond, har evsta vald liggur hjá lótinginum, og samstundis at vera innan dansku grundlógina, er snøgt sagt bæði juridiskt, moralskt og samfelagsliga eins ómøguligt og at skilja heitt og kalt vatn sundur, tá tað er blandað saman! Teir tosa um at vanda skipanum á høvdið, men hatta er so í øllum forum at halda demokratisku skipanina fyrri tað turra spott.

Hvat er gálið við, at vit fáa okkum eina føroyska grundlóg? »Ikki neyðugt,« sigur Sambandsflokkurin.

»Vælferðin í vanda,« sigur Javnaðarflokkurin. Er ikki neyðugt við einari grundlóg fyrri eitt land, sum vil ráða sær sjálvum? Tí tað siga bæði Sambandsflokkurin og Javnaðarflokkurin, at vit skulu - ráða okkum sjálvum við einari danskan grundlóg. Hvussu kunnu vit ráða okkum sjálvum, um vit ikki kunnu standa við lógini í hondini og siga: »Soleiðis verður landið skipað, og hetta er tað, sum grundlóg okkara sigur.«

Hvat er gálið við, at vit taka reðið á okkara egnu víðurskiftum? Hví skulu vit ikki gera tað? »Tað kostar pening,« sigur Sambandsflokkurin. »Vælferðin í vanda,« sigur Javnaðarflokkurin aftur. Nær hevur hetta samfelag ikki kostað pening? Tað man vera langt síðan. Tað er bert ein spurningur, hvat peningurin verður brúktur til, tí pengar eru í landinum, bæði almennir og privatir.

Hvat er vælferð? Er tað henda vælferðin, sum Javnaðarflokkurin sipar til, har okkara gomlu sita eftir við ongum pengum at skapa sær eina tilveru fyrri? Har einlig foreldur illa nokk fáa breyð á borðið? Har foreldur mugu siga starv sitt frá sær, tí samfelagið ikki klárar at bjóða teimum eitt ansingarplass, men samtíðis krevur væl-

ferðarsamfelagið, at bæði mugu arbeida úti fyrri bara at klára at hava tak yvir høvdið, og gongur tað ikki kortini, so er bert at vóna, at tey ikki eru vígd, tí so tekur vælferðarsamfelagið ikki við! Hetta er bert partur av tí vælferðarsamfelagi, sum Javnaðarflokkurin hálovar. Hvussu ber tað til, at vit ikki kunnu skapa okkara vælferðarsamfelag út frá okkara egnu víðurskiftum sum ein naturligur partur av skipanini av samfelagnum við okkara grundlóg sum grundarlagi? Eg dugi ikki at siggja, hvat skuldi forðað fyrri hesum, uttan vanliga andstöðureglan, har høvudshugsanin er at vera ímóti. Og bara fyrri at vera ímóti hava bæði Javnaðarflokkurin og Sambandsflokkurin lagt fram eina so tannleysa ætlan á ríkisrettarlaga kósini, at tað kenst nerum eivntýkent at lesa teirra ætlanir.

At enda kundi eg komið við einum ynski til teir størri andstöðuflokkarnar um at gerast seriøsir í fullveldisjakinum. Tað nyttar einki at heingja seg í tátuna um »bara tí vit hava eina óðrvisi hugan«. Um tit hava tað, Jóannes Eidesgaard, so kom við einum íttokilugum uppskoti um framtilfarivíðurskiftini millum Føroyar og Danmark. Einum uppskoti, sum vit kunnu nýta til nakað, og ikki einum »sápulbóðruppskoti«, sum hasin faldarin kemur við, har ætlanir tykkara bita seg sjálvar í halan, bert tí alt er ein stór sjálm-mótsøgn.

Tað er torført at heita á Sambandsflokkinn um at vera seriøsar á tjóðskaparoknum, tí fadrar at hesum flokki hava gjøgnum tíðina verið ímóti øllum tí, sum føroyskt er. Teir vóru ímóti Merkinum, føroyska málinum í kirku og skúlum, yvirtøkum av málsokjum og hava seinastu árin verið ímóti einum og hvørjum kjaki viðvíkjandi Heimastýrislógini. Nú koma teir og vilja »uppdatera« heimastýrislógina eftir at hava hött við nývalið aðru hvørja løtu, tá teir sóta í samgongu. Hovdu teir havt makt, sum teir hava akt, so veittráði Dannebrog framvegis á Tinghúsvøllinum. Men Gud havi lov, so finnst menn, sum lita á Føroyar, føroyskt og fólk, sum her býr.

Áki Andreassen